

Titlul grantului: *Scrierile intelectualilor elinofoni din țările române și fenomenul schimbării de cod lingvistic în secolele al XVI-lea și al XVII-lea* (GAR-UM-2019-I-1.6-12)

Finanțare grant de cercetare: Fundația „Patrimoniul” a Academiei Române

Denumire program: Grant de cercetare GAR-UM-2019

Contractor: Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
al Academiei Române

Director de grant: Anca Mihaela Sapovici

Membru: Cristinel Sava

SCHIMBĂRI DE COD CU LIMBA GREACĂ. CORPUS LEXICAL

Substantive comune

ἀγαμῶθι	numi di limbă, o agamoti (31) ²
αγγουρίδα	aguridă (33)
ἀγκινάρα	anghinare (35)
ἄγκυρα	aghiră (37)
ἄζυμος	azimă (53)
ἄζυμα	azime (53)
ἀθερίνα	aterin, pește (55)
ἀθιναῖος	atineani (55)
ἀλιμαζονεῖς	ale mazonii (83)
ἄμαζωνεῖς	amazonii (91)
ἄμβονας	amvon (95)
ἀνάθεμα	anatema (109)
ἀνθύπατος	antîpatul (139)
Ἄπις	Apis, nume de dobitocu (165)
ἀρχιτρικλινος	arhitriclin (205)
ἀσιδαῖος	asidei, unii din jidovi (207)
ἀττάκις	atachis, nume de jiganie (221)
αὔγουστος	avgustu (223)
ἀχάτης	ahatis, piatră (235)
βασιλίσκος	o pasăre, vasiliscos (245)
βηρύλιον	o piatră, verelion (249)
γάβις	gavis, înnalte (265)
γαγραίνα	gangrina (265)
γάζβαρινός	gazvarian (265)
γαῖ	un loc, să chiamă gai (265)

¹ Titlul sub care a fost publicată această lucrare este: Nicolae Milescu Spătarul, *Dicționarul greco-slavo-româno-latin (secolul al XVII-lea)*, Alexandru Nichitici (ed.), Chișinău, 2015.

² Am notat în paranteză numărul paginii la care se regăsește fiecare cuvânt-titlu.

γαλιοῦνι	galeon (267)
γεένα	gheena (269)
γεωμέτρης	măsurătoriu de pământ, gheometru (275)
γλυστήρι	glistiriu (281)
γομόρ	gomor (285)
γωνιά	unghiu, colțu sau gonie (291)
δηνάριον	dinari (307)
διαμάντη	diamantu (315)
έλωϊ	elooi (395)
ἔμπλαστρον	blastăr (399)
ἐνορία	norie, popor (413)
ἐπισκοπή	episcopie sau cercetare (451)
ἐρωδιανός	erodios, o pasăre (463)
εὐθηνία	eftinătate (471)
εὐτηνία	eftinire (481)
ζάκχον	zachir (489)
ζάχαρι	zahar (489)
θαβόρ	favor (503)
θαμμούζ	tamuz (503)
θανείμ	tanim, o pasăre (503)
θεολογία	teologhi, bogoslovie (509)
θεργιακή	teriac (509)
θεσβίτης	tezviteanul Ilie (511)
ἴασπις	iaspis, o piatră ce să chiamă așa (523)
ἴν	in (527)
κάβος	cav, vas de măsură (533)
καλαμάρι	călămări (543)
καναβάτζο	cănăvață (551)
καντήλα	candilă (551)
καπετάνιος	căpitan, domnu (551)
καπετάνος	căpitan (551)
καρούτζα	căruță (553)
καρουτζάκι	cărucian (553)
κάρρον	cara (555)

καρχηδόνιος	carhidonian (555)
κασία	casiia (555)
κασύττερος	cositoriu (555)
καστανιά	căstan (555)
κάστανον	căstan (555)
κέδρος	chedru (583)
κελλάρης	chilar, cămăraș (585)
κεντηρίων	chenterion, nume (șters în original), ofițer care are ună sută oșteni supt comanda sa (585)
κεραμίδα	cărămidă (587)
κίβαρις	chivără (589)
κιννάβαρι	chinăvar (589)
κολονέλος	colunel (601)
κορβᾶν· κορβανᾶ	corvan (607)
κόρος	coriul (607)
κορώνα	coronă (607)
κούπα	cupă (609)
κούρτη	curte (611)
κροκόδειλος	crocodilos (617)
κύμινον	chimenu (623)
κυπάρισσος	chiparos (625)
κυπαρίσσι	chiparosu (625)
κυπριάρχης	mai marele chipriianilor (625)
κύτος	chit (625)
λαβράκι	lavrachen, nume de pești (629)
λαούτο	lăută (633)
λεγεών	legheonuri (635)
λευϊτης	levit (637)
λέχος	lăuză, lehusă, pat (637)
λιγύριον	leghirion, o piatră să chiama (639)
λιμην	liman (641)
λίτρα	litră (641)
λογεῖον	engolpion (643)
μαδμαρίτης	madmaritis (649)

μὰν	mană (655)
μάννα	mană (655)
μανδραγόρας	mandragor (655)
μαργαρτάρι	mărgăritar (657)
μαργιολιό	marghiolie (657)
μαργιόλος	marghiol (657)
μάρμαρος	marmure (657)
μαρούλι	marolă (657)
μετόχι	schit (679)
μόναρχος	monarh (689)
μόσκος	moscos (693)
μουῖνα	măimuța (695)
μυρσενέων	locul unde sint mirsini (701)
μυρσίνη	mirsina (701)
μυστρί	mistrii, pitar de cărămidi (701)
μαμμωνᾶ	mamon (705)
μαρὰν ἄθᾶ	maranata (705)
μαργαρίτης	mărgăritar (705)
νεράντζι	năramză (711)
νάρδος	nard (711)
νεέλασσα (struț)	neialiasa (713)
νοέμβριος	noemvrie (719)
νέσσα ³	nesa sau struț zburător (725)
νῶμα	înțelegere, noima (727)
ξανθικός	luna lui csanticu (729)
οἰφεί	îfi, măsură (749)
ὄνοκένταυρος	onochentavru (757)
ὄνυχιον	onihion, piatră scumpă (759)
πάνθηρ	panfir (783)
πάπλωμα	paplomă (785)
παραπομπή	pombă (793)

---

³ Ἡ Παλαια Διαθηκη κατα τους Ἑβδομηκοντα. Vetus Testamentum Græcum juxta Septuaginta interpretes ex auctoritate Sixti Quinti Pontificis Maximi... cura et studio J. N. Jager, Paris, 1840, p. 408

πάρινος	parin, nume de lemnu (799)
πελεκάν	pelecan, pasire (807)
πετραχήλι	petrahir (825)
πίνινος	pinin, piatră scumpă (827)
πιπέρι	pipери (829)
ποδαγρός	podagrios (837)
πολιτεία	politie (841)
πολίτευμα	politie (841)
πολυκάνδηλον	policandel (841)
πορφυρίων	porfirion sau pupăză (847)
πυραμίσ	piramis, turnu (877)
ρίνοκουρα	rinocura, hotarul Eghiptului (899)
ρόδιά	rodie (899)
ρόδι	rodie (899)
σάρδιον	sardion, piatră scumpă (907)
σεπτέμβριος	septembrie (911)
σκάφη	scafă (917)
σκορπίδων	scorpidis, organ zvrălituriu de sigetă (923)
σκυθοπολίτης	schitopolitean (925)
σμάραγδος	zmaragd (927)
σμιρίτης	zmirit, piatră scumpă (927)
σμίρνα	zmirnă (927)
σμίρνης	zmirnii (927)
σπανάκι	spănac (929)
σπαράγγι	sparaghele (929)
στάδιον	stadii (933)
στακτή	stacti, mir de mult preț (933)
στάμπα	stambă (933)
στοιχείον	stihion (941)
στόλος	stolu (941)
στρέμμα	stramă sau ață (945)
σαβαχθανή	sabahtani (985)
σάρδιος	sardinul (985)
σαρδόνυξ	sardonix (985)

σμυρνισμένος	tămâe sau smirnă (987)
τερέβινθος	terevin, nume de copaci (1003)
τίταν	titan (1011)
τοπάζιον	topazion (1011)
ὑακίνθινος	anchinfulus (1033)
ὔδρα	idra, udra* (1033)
ὑφεί	efi, ovreiaște nume de făină (1049)
ὑάκινθος	iiachintos (1049)
φανάρι	fălinariu, fănar (1055)
φοίνικες	fineches, cei ce locuiesc în Finichi (1067)
φοινίκων	finicenilor (1067)
φοίνικεος	finiceanului (1067)
φοινικῶν	finicet, locul cu curmali (1067)
φοίνηξ	finic, curmal (1067)
χαλβάνη	halvan, lucru mirositoriu ce cură din copaci (1083)
χαμαιλέων	hameleon (1085)
χανανειῶς	hananeu (1085)
χοεῦς	hoevi, pahar, vas de măsură (1093)
χρυσόπρασος	hrisopras (1105)
ὠκεανὸς	ochean (1117)
ὠρήβ	oriv, ovreiaște, preapastie, râpă (1119)

Substantive proprii

Ἄκχούχ	Achuh, nume (77)
Ἀντιλίβανος	Andilivan, nume de loc (147)
Ἀντίπατρις	Antipatris, nume de oraș (147)
Ἄραμ	Aram, nume de om (191)
Ἀσαλισαήλ	Asalisail, nume jidovăscu (205)
Ἄσσον	Assoni, nume de oraș (211)
Γεδδούρ	nume de jid, Ghedur (269)
Δαβείρ	Davir, nume de cetate (293)
Ἐμεκαχώρ	Emecahor, nume (397)
Ἐυφράτης	apa Efratului (481)
Θαλιώθ	nume de loc, Falpiof (503)

Θέειμ	Teim, nume (507)
ιουδαῖα	Iudia (529)
Κάρμηλος	Carmil, nume de loc (553)
Καρχηδών	Carhidon, nume de oraș (555)
Κολώνια	Colonie, nume (603)
Κύπρος	Chipru (625)
Ναζιραῖος	Nazireul, nume (711)
Μαγδαλὸν	Magdalon, nume de loc (649)
Μακλάθ	Maglatu, nume (649)
Μαναά	Manaa, nume (655)
Μασέχ	nume de om, Maseh (659)
Μεσοποταμία	Mesopotamie (671)
Νεῖλος	Nilul, apa (713)
ὄφιρ	Ofir, nume de loc (771)
Σαρὼν	Saron, nume evreiasc (909)
Σωρήχ	numi ovreescu, Sărih (983)
Ταφέθ	Tafet, ovreiaște, nume de bozu (999)
Τίγρις	Tigris, una din cele 4 ape (1009)
Ύσσοπος	Issopu (1047)
Φεισὼν	Fison, numele apei din cele 4 ape (1059)
Φογὼρ	Fogor, ovreești, nume de munte sau idol al moavitenilor (1067)
Φοινίκη	Finichi, nume de țară (1067)
Ὠρίον	Orion, nume de stea (1119)
Ὠφεῖρ	Ofir, ovreiaște, nume de împărăție (1119)
Ὠφειρὰ	Ofira (1119)

Adjective

ἀκραβαπτίνη	acravaptic (73)
ἀρκεύθηνος	de archiftu (195)
εὐτηνά	eftine (481)
εὐτηνός	eftin (481)
κέδρινος	de chiedru (583)
μαργαριταρένιος	de mărgăritar (657)
μαραμένιος	de marmură (657)

μαρμάρινος	de marmură (657)
νόστιμος	nostim (721)
πιπεράτος	pipărat (829)
στυράκινος	de stirac (947)

Verbe

έμπλαστρώνω	blăstruescu (399)
εὐτηνεύγω	eftinescu (481)
κανονίζω	canonisăscu (551)
κατακυκλόω	acolisăsc, încungiur (563)
λεπράω	sântu stricat, lepros (637)
χαρίζομαι	hărăzăscu, dăruiescu (1087)

Adverbe

μαργιολικᾶ	cu marghiolie (657)
------------	---------------------

SCHIMBĂRI DE COD CU LIMBA ROMÂNĂ. CORPUS LEXICAL

Substantive comune

Românisme și slavonisme

βοηβόνδα (stihul 355 titlu), βοεβόδας (stihurile 827, 1156 titlu, 1324 titlu), βόδας (stihul 1074) 14 < „voievod, vodă”.

βόρνικος (stihurile 821, 943, 2789), βόρνικον (stihul 1249) < „vornic”.

γραδῖνα (stihurile 803, 1298) < „grădină”.

ζολνήρους (καβαλλάριους) (stihul 292) < „joliniri”.

ζουπούνουλε (stihul 442) < „jupânule”.

(τούς) καλαράσηδαις (stihul 987) < „călărași”.

καμαράσιον (stihul 394) < „cămăraș”.

(τήν) κούρτην (stihurile 424, 1384) < „curtea” (Ac., sg., fem.).

(τήν) λέξια τζέρεη (stihurile 1418, 1424) < „legea țării” (Ac., sg., fem). (τήν) λέξια (stihul 1425) < „legea” (Ac., sg., fem.).

Μπάνος < „ban”, și μέγας μπάνος (stihurile 150, 455, 2790).

(τα) μπουκάτια (stihul 429) < „bucate”.

(τόν) Μολδόβιον < „moldovean” (stihul 492).

ναβάλα și ναβάλαν < „năvală” (stihurile 187, 788, 901).

Ότζηνα (stihul 1573) < „obcina”¹⁵.

παχάρνικος (stihul 862) < „paharnic”.

Ποστέλνικος (stihul 2789) < „postelnic”.

(μέγαν) σλουζιάρης (stihul 303) < „(mare) sluger”.

σφάτον (stihul 116) < „sfat”¹⁶.

σπαθάριν μέγαν (stihul 1263) < „(mare) spătar”.

(μεγάλον) στόλνικον (stihul 392) < „(mare) stolnic”.

τάπμαρον (stihurile 690, 852) < „tabără”.

ταμπαρωμένη (fem., sg.) (stihurile 687, 852) < „stabilit într-un campament”.

(τους) ταραμπάνους (stihul 206) și ταραμπάνηδες καβαλλαροί (stihul 294) < „darabani (dorobanți)”.

Τζάρα(ν) (stihurile 92, 253, 271, 277, 387, 398, 573, 591, 773, 803, 842, 985, 1211, 1520) < „Țara”.

τζοκόντητζες (stihurile 1526, 1544) < „ciocoi”.

χάτμανον (stihul 1260) < „hatman”.

Cuvinte de origine (neo)latină

Δόμνα (stihurile 642 titlu, 661, 669, 683, 755, 1077, 1961) < „Doamna”.

καβαλλαιοί (stihul 294), καβαλλάριους (Ac., pl., masc.) < „călăreț”.

καπετάνος (stihul 1140) < „căpitan”.

καστέλλι (stihurile 892, 897) < „castel”.

κορώνα (stihurile 1948, 2312, 2440) < „coroană”.

μαντάτον (stihurile 845, 1255) < „mandat”.

παλάτι (stihurile 1632, 1885, 2005 titlu, 2024, 2044, 2140) < „palat”.

σαγίτα (stihul 2089) < „săgeată”.

φαμελία (stihurile 1003, 1037, 1048, 1072, 1084, 2036, 2104) < „familia”.

Cuvinte de origine turcească

βεζίρης (stihul 777) < „vizir”.

(τούς) Γιανιτζαρέους (stihurile 1192, 1522) < „ieniceri”.

καπητζήδαις (stihul 1191) < „capugii”.

κουρουζήδαις (stihul 1192) < „curugii”.

μπουζδουγάνι (stihul 1172) < „buzdugan”.

ντιβάνι (stihurile 1171, 1247, 1253) < „divan”.

ολάκης (stihul 782) < „olac”.

σερδάροι (stihul 705) < „serdari”.

(τούς) χαρατζαρέους (stihul 1521) < „hărăcer” (Ac., pl., masc.).

χαράτζιον (stihurile 96, 1546), συχνοχάρατζα (stihul 1540), χαράτζι (stihul 1546) < „haraci”.

Substantive proprii

Γιοβάσκον (stihul 1249) < „Iovașcu”.

Δρύστορον (stihul 1293) < „Dârstor (Silistra)”.

Ερδελίων (stihul 107), (τοῦ) Ἐρδέλη (G., sg., masc.), (την) Ερδελία(ν) (stihurile 160, 274, 290, 384, 501, 1539) < „Ardeal”.

Ἰερεμίου (stihurile 642 titlu, 661, 715) ἔτι Ἰερεμίαν (stihul 770) < „Jeremia”.

Κατηρτζήν (stihul 1177) < „Catargiu”.

Κραγέβας (G., sg., fem.) (stihul 4) < „Craiova”.

Κρίστας (stihurile 821, 861, 943, 949, 954) < „Cristea”.

Κωνσταντῖν (stihul 530) < „Constantin”.

Λεχία (stihul 548) < „Lehia (Polonia)”.

Λούπουλος (stihurile 862, 869, 936 titlu, 957, 962, 985, 1013, 1034, 1042, 1098 titlu, 1099, 1131, 1179, 1261, 1285, 1300) < „Lupul”.

Μίχνα (Βόδα) (stihul 266) < „Mihnea”.

Μαντζάροι (stihul 1199) < „maghiari”.

(τοὺς) Μιχναλίδας (stihul 449) < „Mihnești”.

(Γαβριήλ) Μογγίλα (stihul 1156 titlu).

Μολδόβα (stihul 531) și Μολδοβία(ν) (stihurile 518, 520, 531, 655) < „Moldova”.

Μπογδανία (stihul 286) < „Bogdania (Moldova)”.

Μπόγδανον (stihul 692) < „Bogdan”.

Μπουσδουγάνης (stihurile 1123, 1311) < „Buzdugan”.

(τὸ) Μπραίλαβον (stihul 652) și Μπραίλαν (stihul 1073) < „Brăila”.

Μπρασοβίου (stihul 307) < „Brașov”.

Νίκας (stihul 829) < „Nica”.

Παρκάνος (stihul 391) < „Bârcan”.

Πετράσκον (stihul 1250) < „Pătrașcu”.

(τὴν) Πόρταν (stihul 457) < „Poarta”.

Πρέδας (stihul 150) < „Preda”.

Ράδουλ (stihurile 305, 372, 393, 405, 461, 487, 761, 1074), (τὸν) Ράδουλα (stihul 447),
Ράδουλος (stihurile 79, 270, 361, 515, 679), (τὸν) Ράδουλον (stihurile 527, 665) < „Radul”.

Ράσκοβον (stihul 919) < „Raskovo”.

Ρῶσσοι (stihurile 293, 297, 379, 861) < „Roșii”.

Σερμπάνος (stihurile 79, 87, 115, 131, 149, 164, 168, 169, 177, 186, 205, 241, 285, 315, 355, 398, 476, 520) < „Șerban”.

(τὸ) Σιμπίνι (stihurile 337, 353) < „Sibiu”.

Στύντζον (stihul 303) < „Stanciu”.

Τριγοβύστω (D., sg., neutru), Τριγόβιστον (stihurile 205 titlu, 226, 356, 374, 1239) < „Târgoviște”.